

Les propietats del castell de Bellvís al segle XVIII

Marta Piera González

Arquitecta i historiadora de l'art

INTRODUCCIÓ

Del castell de Bellvís se n'ha estudiat poc fins a l'actualitat. Sabem que es trobava a l'actual barri de la Torrassa de l'Hospitalet de Llobregat i l'hem pogut identificar i localitzar a través de les restes que quedaren ocultes a la masia de la Torrassa. Actualment s'hi fan obres de restauració i excavacions que poden aportar nova informació.

La comunicació que es presenta a continuació recull les dades que es poden extreure d'un capbreu¹ localitzat a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, fet pel notari Jeroni Gomis entre 1748 i 1758 (AHPB, 972/55) i titulat *Capibrevium decima racione et aliarum iurium dominicalium Domus sive patrimonii antiqui de Alòs racione Castri et Domus de Bellvís in termine sive parroquia Sancta Eulalia de Provenciana alias del Hospitalet*. Un capbreu era un document que "servia de recordatori i de document fidedigne i renovat, generació rere generació, dels drets i obligacions mútues entre vassalls i senyors" (FELIU, 1990: 19). A través del document sabem que es tracta d'un capbreu de delme o dècima,² que les possessions es troben a l'Hospitalet i que els seus propietaris són els senyors d'Alòs, amo del castell i casa de Bellvís. Es tractava de Maria Francisca d'Alòs i Fontaner, filla d'Ignasi de Fontaner i Martell, comerciant, ciutadà honorat de Perpinyà i partidari de l'arxiduc Carles d'Àustria, que era vídua de Joan d'Alòs i de Rius (Barcelona, 1686-Barcelona, 1746); l'enllaç matrimonial fou el 1715. Joan d'Alòs era fill de Josep d'Alòs i Ferrer i de Maria Gràcia de Rius i Falguera. Josep era fill de Joan d'Alòs i Serradora,³ que comprà "tot aquell delme o decimari de tot genero de fruit y carnalatjes ab alguns dominis directes y censos sobre difarents terras del territori de Barchinona en las parrochias del Hospitalet, Sans, y otras vulgarment anomenat lo delme de la Casa de Bellvis per preu de sinch mil sinch centas sinquanta

¹ Vegeu més informació sobre els capbreus a: FELIU I MONTFORT, Gaspar (2010: 183-193) i FELIU I MONTFORT, Gaspar (1990:19-20).

² "El delme és un percentatge de la collita, que varia segons els llocs, lliurat [...] anualment pels pagesos després de la collita en funció d'un costum antic" (SERRA,1988:161).

³ Vegeu més informació sobre la família a: TARTER I FONTS, Ramon (2012:9-10).

⁴ La venda es troba a: AHPB, 818/56.

Fragment del capbreu del delme de Bellví. El posseïdor, Narcís de Paguera i Sala, reconeix a la senyora Maria Francisca d'Alòs (AHPB, 972/31)

Lliuras" a Lluís Cortès el 27 de setembre de 1688.⁴ En aquest article només em centraré en les possessions de l'Hospitalet, és la zona que ens interessa i el límit que abasta el capbreu estudiat.

Aquests personatges estan ben documentats en ésser col·laboradors destacats de la causa de Felip V, fet pel qual aconseguiren títols i formaren part del govern naixent: Josep fou un dels cinc membres de la Junta de Govern i desenvolupà tasques d'espionatge i repressió i el seu fill, Joan, formà part de la primera administració borbònica de Barcelona, essent anomenat regidor perpetu.⁵ Aquestes dades podrien aportar nova informació sobre la família i relacionar-la amb restes arqueològiques del castell de Bellví (la casa que Josep d'Alòs tenia a Sarrià fou saquejada i cremada pels partidaris de Carles d'Àustria a la primera dècada del segle XVIII (TARTER, 2012: 9)).

Després de l'encapçalament, al document s'enumeren tots els béns establerts que té el senyor a través del reconeixement dels posseïdors. En cada declaració apareix, en

⁵ Fins el 1714 "els diversos càrrecs municipals mantingueren intacta la seva vigència anual", moment en què s'imposaren els càrrecs vitalicis. Vegeu més informació sobre els regidors perpetus a: TORRAS I RIBÉ, Josep Maria (1983:179-191).

primera persona, el nom del posseïdor, el seu ofici i la seva localitat, què posseeix amb les seves característiques, què paga i, finalment, apareix la data i la signatura del notari, del declarant i els testimonis. Aquest capbreu es troba incomplet però remet a diversos manuals del mateix notari en què podem ampliar la informació amb altres posseïdors (AHPB, 972/30-31-32). L'estructura d'ambdós documents és molt similar, tot i que el capbreu està en llatí i els manuals en català.

Reunim a continuació les persones que tenen possessions del delme de Bellvís:

- Francesc Olivera, pagès de l'Hospitalet.
- Josep Santomà, pagès de Santa Maria de Sants.
- Joan Casas, pagès de Santa Magdalena d'Esplugues.
- Vicenç Riera, pagès de Sant Vicenç de Sarrià.
- Josep Ferrer, pagès de l'Hospitalet.
- Jaume Muns, pagès de Santa Maria de Sants.
- Pere Mestras i Felip Rodès, pagesos de l'Hospitalet.
- Josep Jordà, pagès de Sant Vicenç de Sarrià.
- Rafaela Solanes, vídua de Solanes, pagès de l'Hospitalet.
- Francesc Bellascà, capità i comissari ordinari de la Reial Artilleria de Barcelona.
- Gertrudis de Molines i d'Alòs, vídua del noble Josep de Molines i Flaquer, i el seu fill Francesc de Molines i d'Alòs.
- Bernardí de Padellàs Casamitjana i de Puig, pare prior del convent de Nostra Senyora del Carme de Barcelona.
- Narcís de Paguera i de Sala de Barcelona.
- Benet Ballori.
- Peronela Xocorella, vídua de Cosme Xocorella, botiguer de Barcelona.
- Teresa d'Amat i Llentisclà i de Gravalosa.
- Josep Mariano Avella i Escardo, notari públic de Barcelona.
- Josep Ramon Perrer, de Barcelona.
- Josep Cabrer, prior Carmelita calçat de l'orde de Nostra Senyora del Mont del Carme.
- Josep Carbonell, pagès de l'Hospitalet.

Entre aquests posseïdors hi ha molts pagesos de l'Hospitalet, però altres són de poblacions properes i també apareixen notaris, ciutadans honrats i ordes religiosos, fet que indica que posseïen la terra no per treballar-la sinó per tenir rendes.

Els béns que el senyor del castell de Bellvís tenia establerts eren terres (terra *campa*,⁶ terra *erma* o terra *de vinya plantata*) i masos, però també, i en la majoria de casos, es tractava d'imposts que requeïen sobre les terres. En el cas de terres establertes, el posseïdor pagava un cens; el document especifica la data i la quantitat en sous. En el cas que únicament es pagués un impost, aquest es basava en una onzena part del gra en garba "tot gènere y espècie de fruits y grans, que Déu dona y donarà a rahó

⁶ "Terra de conreu on no hi ha arbres ni vinya" (ALCOVER-MOLL, 2002).

de deu una y despues de altres deu altre y així de trenta-tres tres ab garba,⁷ gabell⁸ o manada⁹,¹⁰ i en una part dels animals en el cas dels masos "lo Delme integro bé i llealment pagador no sols d'ocas, anachs, polls, porcells, añells y ovellas que se crien en lo Mas". El document, a més, ens especifica que el pagament serà "sens detracció de la tercera part, per rahó de la primícia de dits gèneros y fruits percebits". La primícia¹¹ havia estat recollida pel rector fins el 1699, quan s'esdevingué un plet entre els terratinents de Bellví i el senyor (ACA, Real Audiencia, pleitos civiles, 26644). Aleshores, l'església perdé el dret de recollir una tercera part de l'impost, "fou imposat silenci perpetuo al Rector del Hospitalet en la pretenció que tenia en dita causa en que pretenia de traure de dita Decima la tercera part per raho de la primícia". Les terres (mesurades en mujades¹² o quartes¹³) citades en el document ascendeixen aproximadament a 71 mujades,¹⁴ que correspondrien a 0'35 km².

En aquest mateix plet entra en vigor el pagament obligat en garba, i deixa de ser vigent el fet en gra, utilitzat fins llavors: "pagantla en las casa dels terratinents conreadors, masovers, o, llogaters ahont donan lo que volen, cometent exprés frau en negarse la verdadera quantitat de fruits que han cullit creix en los beletgs dels qual no entenen pagar decima y es tal lo desahogo ab que se defrauda que los uns ab los otras ho fomentan publicant esser injust lo dit delme y que no deu pagarse, que ja dona esta publicitat mes franch albitre majorment en pagesos y gent inliterada per defraudar exprimentant los collectors de dit decimari gran resistencia y repugnancia fent los anar moltas vegades en sas Casas abuscar dit delme, y al ultim venen molts a dir que no hi ha agut per lo delme sino molt poca cosa de fruit y encara molts los tractan mal de paraulas als dits Collectors que apenas se troba qui vulga ocuparse en dita Collecta".

⁷ "Feix d'espigues tallades i lligades, que generalment es componen d'algunes gavelles (ALCOVER-MOLL:2002).

⁸ "Conjunt de manats o falconades d'espigues que el segador pot encloure dins la mà i que després deposita en terra per formar algunes gavelles i la garba" (ALCOVER-MOLL,2002).

⁹ "Conjunt de coses que s'agafen amb una mà" (ALCOVER-MOLL,2002).

¹⁰ Sovint en els capbreus no s'especifica exactament els fruits o grans que es cullen ja que existeix de frau de cultivar-ne d'altres que no són citats en el capbreu, "a la darrerria del segle XVIII els notaris capbrevadors defugien aquest problema sempre que podien amb fórmules com ara "delme de deu una [...] de tots los fruits que se cullen [...] tant dels coneguts com no coneguts que se introduiran de nou" (FELIU,1990:36).

¹¹ "Fruits primerencs; oferta de fruits primerencs o de bestiar que es feia a l'Església o als temples" (ALCOVER-MOLL:2002).

¹² "Mesura agrària que tenia 625 destres quadrats, o sia, aproximadament 49 àrees; tros de terra que poden llaurar un parell de bous en un dia, i que té aproximadament la dita mesura" (ALCOVER-MOLL:2002). Hem agafat l'equivalència aproximada d'1mujada = 4.900m².

¹³ "Mesura agrària equivalent a una quarta part de la mujada" (ALCOVER-MOLL,2002).

¹⁴ Als cadastres de 1718 i 1724, Josep d'Alòs és propietari de 20,75 mujades. La resta fins arribar a les 71 són aquelles que els Alòs tenen únicament l'impost del delme (MASSANA,1985:61)

Com veiem, el document detalla el frau que els posseïdors de les terres duïen a terme, fent anar els col·lectors múltiples vegades a casa seva, tractant-los malament i sovint fent-los marxar amb les mans buides.¹⁵ Per això el doctor Alòs formulà diferents canvis, com el pagament en garba i l'edificació d'una casa pels col·lectors "obligan haver de compellir adits terratinents en haver de pagar dita decima en lo camp ab garbas y antes de traurer los fruits de las terras despres de esser sagats, o arrencats, y de haver de avisar las personas que habitan y habitaran en la Casa que per part del dit Dr Alòs se ha novament reedificat o fabricat debant de la Iglesia vella de santa Eulalia de Provensana alias del Hospitalet per lo fi principalment de la Colleccio de dit delme antes que los dits terratinents, eo, conresadors sen pугan aportar de las terras los dits fruits".¹⁶

El capbreu enumera les terres propietat dels Alòs amb la seva localització, i les afrontacions. Aquestes terres que afronten són d'altres propietats com pagesos, notaris, farmacèutics, ferrers, paraires, mercaders, matalassers, ciutadans honorats i ordes religiosos com el Col·legi Sancti Bonaventura Fratrum Sancti Francisci de Assís, la Domus congregationis missiones Barchinona, el convent de nostra senyora del Carme de Barcelona i el Col·legi de Santa Caterina; masos com el mansi anthiquitus nominati Punyera, mansum olim vocatum d'en Pineda, el mas Llordat; camins com el "camino regali vocato la barca d'en Prat", el "camino quo itur a parochia St Petri et Pauli de Prato", el "camí o carretera que va al cap del riu de Llobregat", "lo camí Real vell que va de Barchinona a sant Joan Despí", "lo camí real que va de Barchinona al Hospitalet y Madrid", el camí "dit la riereta"; torrents com "lo torrent del Mas Verdaguer"; séquies com aquella que "antea erat stagnum", etc.

Amb aquesta informació podem descobrir gran quantitat de topònims coneguts i desconeguts per la història de la ciutat, que ens donen un mapa parcial del moment. Així trobem els llocs dits el "loco anthiquitus vocato las hortas nunc vero lo pla de provensana", el "loco dicto las Planas", el "loco dicto vall de Quart nunc vero lo torrent d'en Capó", el "loco dicto la Llacuna, in loco antiquitus vocato Burgadell nunc vero las tancas", el "lloch dit pla d'en Costa" i "los faxasos d'en Costa", "lo lloch antiguament dit lo forn del seller que es part demunt y molt prop de la iglesia o hermita de Sta Eulalia", "lo lloch dit Fabregada", etc.

És un document que obre moltes portes a futures recerques, ja que podem extreure altres noms de personatges, de notaris, de llocs, toponímia, etc. i ens aporta un gran coneixement de l'Hospitalet del segle XVIII, permetent crear un plànol de paisatge del moment o un estudi monogràfic del castell a través del fets i propietaris que va tenir.

¹⁵ Vegeu més informació sobre fraus a: FELIU I MONTFORT, Gaspar (1990:40-42)

¹⁶ Vegeu més informació del pagament en garba a: FELIU I MONTFORT, Gaspar (1990:36-42). A les Corts de Montsió de 1585 ja es decretava el pagament en garba, "e que las ditas garbas no puguen ésser tretas del camp sens que no sian comptadas devant lo senyor o col·lector de ditas dècimas e primícies" (SERRA,2001:735-736)

Ubicació dels camps i masos del delme de Bellvís a l'actual territori de l'Hospitalet. Degradació de color en funció de l'extensió dels camps (dibuix: Marta Piera, 2015)

FONTS DOCUMENTALS

ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), Real Audiencia, pleitos civiles, 26644. Causa del procurador fiscalpatrimonial de los electos terratenientes de la décima de Bellvís, y otros, contra el procurador fiscal de la curia eclesiástica de Barcelona y el doctor Antoni Carreras, presbítero y rector del Hospitalet, 1699.

AHPB (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona), notari Jeroni Gomis, 972/30. Trigessimum manuale instrumentorum, 1756-1757.

AHPB, notari Jeroni Gomis, 972/31. Trigessimum primum manuale instrumentorum, 1767-1758.

AHPB, notari Jeroni Gomis, 972/32. Trigessimum secundum manuale instrumentorum, 1758-1759.

AHPB, notari Jeroni Gomis, 972/55. Capibrevium decima ratione et aliarum iurium dominicalium Domus sive patrimonii antiqui de Alòs ratione Castri et Domus de Bellvís in termine sive parroquia Sancta Eulalia de Provencana alias del Hospitalet, 1748-1758.

AHPB, notari Rafael Albià, 818/56. Manual, 1687-1688.

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, A. M.; MOLL, F. de B. *Diccionari català-valencià-balear*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2002.

FELIU I MONTFORT, Gaspar. *El funcionament del règim senyorial a l'Edat Moderna. L'exemple del Pla d'Urgell*. Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1990.

FELIU I MONTFORT, Gaspar. *La llarga nit feudal: mil anys de pugna entre senyors i pagesos*. València, Publicacions de la Universitat de València, 2010.

MASSANA I LLORENS, Maria Pilar. *L'Hospitalet a l'inici del segle XVIII. Homes i terres (cadastres de 1718 i 1724)*. L'Hospitalet de Llobregat, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 1985.

SERRA, Eva. *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1590-1729*. Barcelona, Crítica, 1988.

SERRA, Eva. (coord.). *Cort General de Montsió (1585)*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2001.

TARTER I FONTS, Ramon. "Personatges moianesencs en la Guerra de Successió" a *Dovella*, núm. 109. Manresa, Centre d'Estudis del Bages, Institut Ramon Muntaner, 2012, p. 7-11.

TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. *Els municipis catalans de l'antic règim 1453-1808*. Barcelona, Curial, 1983.